

*Maria Kocójowa **

Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UJ

PROGRAM BADAWCZY W INSTYTUCIE BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO ZWIĄZANY ZE ŚWIĘTĄ JADWIGĄ KRÓLOWĄ

Działalność św. Jadwigi Królowej stanowi niedościgny wzorzec połączenia zasad chrześcijańskich z rozwojem nauki, celów globalnych i europejskich z narodowymi. Przykładem mogą być zarówno wypowiedzi Ojca Kościoła katolickiego, jak i konstatacje historyka, zasłużonego profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jan Paweł II orzekł:

Zainteresowanie dla porządku międzynarodowego zawiśnie w powietrzu jeśli nie będziemy w katolickiej nauce społecznej zajmować się problematyką narodu, jego natury, jego niezbywalnych praw [...] Europa jest poniekąd ojczyzną narodów¹.

Profesor Jerzy Wyrozumski potwierdził w tym samym duchu europejską wielkość kanonizowanej Królowej:

Nie chodzi nam o heroiczności Jej cnót, bo one zostały stwierdzone w procesie kanonizacyjnym, ale o ich ponadczasową nośność, a więc przydatność także dziś, w obliczu dokonującej się integracji europejskiej, wobec konieczności harmonijnego łączenia tego, co narodowe i niezbywalne, z tym co jest dobrem wspólnym i musi nim pozostać².

* Prof. dr hab. Maria Kocójowa, w latach 1996–1999 prodziekan Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego, przewodnicząca Rady Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, kierownik Zakładu Metodologii Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Od 1999/2000 dyrektor Instytutu BiIN UJ. Jest międzynarodowym ekspertem i autorką ponad 130 opracowań, w tym kilku książek. Prowadzi badania w zakresie roli książki i biblioteki w komunikowaniu naukowym w XIX i XX wieku, nowoczesnej edukacji bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej, bibliotekoznawstwa międzynarodowego, członek Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego, EUCLID, American Library Association. Opiekun seminarium magisterskiego, na którym są opracowywane tematy związane z dokumentacją kultu św. Jadwigi Królowej.

¹ Jan Paweł II, *Nauczanie społeczne kościoła integralną częścią jego misji*, Rzym: ODP, 1996, s. 55.

² J. Wyrozumski, *Wprowadzenie. Święta Jadwiga Królowa Patronką Europy*, „Universitas” 1998, nr 23, s. 11.

Takie cele: narodowe, europejskie, zgodne z etyką chrześcijańską przyświecają wielu programom badawczym w kręgu najstarszej polskiej uczelni. Należy też do nich temat podjęty w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej UJ [dalej IBIN UJ] wspólnie z Ośrodkiem Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie [dalej ODP], którego efektem było Sympozjum: „Dokumentacja europejskiego znaczenia św. Królowej Jadwigi”, Rzym–Kraków 1999 roku. W zamyśle realizacja tych poszukiwań stanowi obok obiektywnych celów naukowych jedno ze spoiw w łańcuchu starań o uznanie polskiej królowej Patronką Europy.

Dla zrozumienia znaczenia tych badań naukowych należy wyjaśnić genezę ich podjęcia z udziałem studentów bibliotekoznawstwa i informatyki naukowej UJ, przedstawić zwiększającą się rangę działalności pracowników bibliotek i ośrodków informatyki naukowej w Polsce w przybliżającej się erze studiującego społeczeństwa (*learning society*) oraz wskazać, jaki wpływ miały te tendencje na podjęty program badawczy polsko-włoski.

GENEZA WSPÓLNEGO PROGRAMU BADAWCZEGO IBIN UJ – ODP

Program badawczy poświęcony św. Jadwidze Królowej zrodził się z blisko dziesięcioletniej współpracy IBIN UJ z ODP w Rzymie oraz z Biblioteką i Instytutem Liturgicznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie.

Początki zainteresowania IBIN UJ działalnością ODP w Rzymie wynikały z analogii w merytorycznych celach. Naczelnym zadaniem IBIN UJ jest bowiem przygotowanie przyszłych pracowników do prowadzenia działalności informacyjnej w bibliotekach i ośrodkach dokumentacji, zadbanie o zaspokojenie potencjalnych potrzeb użytkowników, przewidywanie nowych pytań i wyzwań, jakie przyniesie Europie wiek XXI, zwany wiekiem informacji³.

W IBIN UJ zainteresowanie badaniami ODP wyniknęło z zapoznania się z pracami bibliograficznymi i wydawnictwami tam prowadzonymi. Specjalnie inspirujący był pomysł z początku lat dziewięćdziesiątych podjęcia opracowania bibliografii *Jan Paweł II poza cenzurą PRL 1976–1989* (oprac. Anna Sitarska i Stefania Skwirowska z Warszawy; wyd. Rzym: ODP, 1996). Równoległe tworzenie w Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie projektu bazy danych dla tego opracowania przyczyniło się do okazjonalnego spotkania w siedzibie IBIN UJ w Krakowie współautorów wspomnianego projektu z Rzymu i z Warszawy. W konsekwencji została od 1992 roku zainaugurowana wymiana wydawnictw między IBIN UJ oraz ODP. Edycje te pozwoliły zbliżyć młodzieży akademickiej UJ kierunku bibliotekoznawstwo i informatyka naukowa genezę i rozwój działalności placówki, bliskiej sercu każdego zafascynowanego osobowością Niezwykłego Polaka Papieża. Przyjęcie przez dyrektora ks. Michała Jagosza zaproszenia na wykłady do UJ, gdzie wśród słuchaczy znaleźli się obok pracowników i studentów – członkowie Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego Oddział w Krakowie⁴, rozwinęło dalsze zainteresowanie kierunkami i efektami działań Centrum Jana

³ *Challenge & Opportunity for Europe's Information Society. The Euromap Report*. DG XIII, September 1998.

⁴ PTB Oddział w Krakowie powstało w 1990 roku, prowadzi niezależną działalność ekspercką, naukową, wydawniczą, międzynarodową na polu książki, bibliotek i informatyki naukowej. Ostatnio w 1998 roku reprezentowało Polskę na światowej konferencji ponad stu stowarzyszeń profesjonalnych

Pawła II. W konsekwencji – omawianie publikacji ODP zostało wprowadzone na stałe do prowadzonego przeze mnie wykładu kursowego dla kierunku bibliotekoznawstwo i informacja naukowa w UJ z przedmiotu „Książka, biblioteka i informacja naukowa w procesie komunikowania”.

Dalsze formy współpracy wynikały z coraz szerszego żywszego uczestnictwa Polski w naukowym ruchu międzynarodowym, w tym związanym z polskimi zbiorami bibliotecznymi i archiwalnymi za granicą. W 1993 roku w Rzymie miało miejsce spotkanie XV Stałej Konferencji Archiwów – Bibliotek i Muzeów Polskich na Zachodzie, czyli dobrowolnego porozumienia polskich bibliotek na emigracji, utworzonego 9 września 1979 roku w Rapperswilu. Tematem naczelnym rzymskiego spotkania była sprawa dokumentacji zbiorów na wschodzie Europy. Referat z IBIN UJ: „Polonica w bibliotekach litewskich” oparty został na dokumentacji wspólnie wykonanej z pracownikami bibliotek i archiwów wileńskich, inaugurującej po drugiej wojnie światowej idee pokojowej współpracy na rzecz swobodnego dostępu do źródeł do badań naukowych między Polską a Litwą⁵. Ta krakowska cegiełka dodana do obrad w Rzymie zacieśniła współpracę z ODP. Konkretniej pomocy dla ODP ze strony IBIN UJ podjął się od 1994 roku dokumentalista dyplomowany mgr Władysław Szczęch. Jako specjalista od automatyzacji prac bibliotecznych pracował nad założeniem bibliotecznych baz danych w ODP i wdrażaniem programu *Procite* w Rzymie. Przyczynił się też do tworzenia różnorodnych baz danych, informujących o darach dla Jana Pawła II, m.in. identyfikujących i indeksujących dedykacje na książkach – darach, przechowywanych w ODP w Rzymie. Te informacyjne prace adaptacyjne i wykorzystanie nowoczesnych technik wsparły dotychczasowe prace bibliotekarzy krakowskich na rzecz ODP, zwłaszcza uczynnych w tej mierze pracowników Biblioteki Jagiellońskiej.

Do pogłębienia kontaktów z ODP w Rzymie przyczyniła się rozwijająca spontanicznie współpraca IBIN UJ z Biblioteką PAT w Krakowie, specjalnie od 1989 roku, gdy dyrektorem tej biblioteki objął mój przedmówca – dr Jan Bednarczyk. Jest on bowiem nie tylko doktorem świętej teologii, ale i absolwentem od 1988 roku indywidualnych studiów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w IBIN UJ, dających pogląd na możliwości wykorzystania zespołu IBIN UJ. Program współpracy UJ – Biblioteka PAT polegał i polega na wymianie doświadczeń i wzajemności usług, poczynając od odbywania praktyk studenckich w Bibliotece PAT, prowadzenia zajęć dydaktycznych w UJ przez dyrektora biblioteki i innych pracowników z Biblioteki PAT, jak i pomocy pracowników IBIN UJ w dokształcaniu pracowników bibliotek kościelnych. Ważną platformę współdziałania stwarzają prace w profesjonalnych towarzystwach, nowo utworzonych w III Rzeczypospolitej, a mianowicie w Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES⁶ i we wspomnianym już PTB Oddział Kraków. Wyniki badań są publikowane m.in. w wydawnictwach obu uczelni i stowarzyszeń. PTB Oddział Kraków wspólnie z Biblioteką PAT w Krakowie dodały do tradycyjnych obchodów katolickich w mieście, urządzenie od 1990 roku „opłatków styczniowych”, czyli dorocznych spotkań integrujących środowisko ludzi książki, przede wszystkim bibliotekarzy i archiwistów.

w Budapeszcie (10–13 maja 1998). Adres elektroniczny: <http://www.miks.uj.edu.pl/ptb/>; *Modem Libraries & Librarianship in Poland*, ed. M.Kocójowa, A. Altenberger, Kraków: PTB, 1995, s. 86–89.

⁵ *Materiały XV Sesji Stałej Konferencji Archiwów, Bibliotek i Muzeów Polskich na Zachodzie 23–26.09.1993*, Rzym: ODP, 1994, s. 90–98; *Muzea, Biblioteki i Archiwa Polskie na Zachodzie*, zebrała B. Mękańska-Kozłowska, Londyn: SK MBAZ, 1991.

⁶ „Fides Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1995–1997.

W tych spotkaniach, współorganizowanych przez studentów UJ, każdego roku uczestniczy około 300 osób (adres elektroniczny /<http://www.miks.uj.edu.pl/ptb/>). Udział młodzieży UJ, przygotowany z tej okazji przez nią program artystyczny, pomoc w organizacji spotkań z seniorami pozwalają na rozwijanie więzi międzypokoleniowej oraz poczucia wspólnoty profesjonalnej. Pobudzenie aktywności bibliotekarzy i adeptów do tego zawodu sprzyja umocnieniu lobby zawodowego, czynieniu ich „widzialnymi” (*visible librarian*) w społeczeństwie. Tym samym stanowi przyczynek do rozbudowania światowej społeczności bibliotekarzy (*world library community*), mającej tak wiele ważnych celów przeznaczonych do wypełnienia w społeczeństwie przełomu XX/XXI wieku⁷.

Powierzenie ks. M. Jagoszowi jako postulatorowi opieki nad procesem kanonizacyjnym królowej Jadwigi, lokalizacja Archiwum Świętej Jadwigi Królowej w Krakowie, różnorodne inspiracje ks. dra. Jana Bednarczyka spowodowały kolejny pomysł rozwinięcia współpracy. W 1996 roku okazało się konieczne przyspieszenie prac dokumentacyjnych w krakowskim Archiwum Królowej, nad którym pieczę właśnie objęła dr Stanisława Postawa z Instytutu Liturgicznego PAT w Krakowie. Tak powstał projekt porządkowania i uzupełniania dokumentacji Archiwum Królowej z udziałem studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej UJ. Równocześnie szybko zachodząca metamorfoza bibliotek w Polsce oraz modernizacja programu studiów pozwoliły na wprowadzenie nowych technik dla sporządzania dokumentacji ODP, jak m.in. wykorzystanie programu MAK. Kontynuowanie prac nad dokumentacją, udostępnienie informacji na skalę międzynarodową (np. w Internecie), nawet po zamknięciu przewodu kanonizacyjnego, pozostaje nadal ważne nie tylko dla rozwoju kultu św. Jadwigi Królowej. Równocześnie – okazja sprawdzenia przydatności wiedzy akademickiej w zastosowaniu do działań praktycznych – stanowi sprawdzian od lat propagowany w kształceniu w IBIN UJ.

KIERUNKI PRZEMIAN BIBLIOTEK W POLSCE NA PRZEŁOMIE WIEKÓW I KSZTAŁCENIE W IBIN UJ, UŁATWIAJĄCE NOWOCZESNE PRACE DOKUMENTACYJNE DOTYCZĄCE ŚW. JADWIGI KRÓLOWEJ

Biblioteki

Nowe warunki polityczne i gospodarcze po 1989 roku, zmiany w prawodawstwie polskim poczynając od 1990 roku po zniesieniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk oraz uchyleniu ustawy o kontroli publikacji i widowisk oraz zmianie prawa prasowego, przez nowy pakiet legislacyjny: w 1991 roku – o nowym systemie oświaty, w 1994 roku ustawa o prawach autorskich, w 1997 roku – ustawa o bibliotekach, aż po 1998 rok – ustawa o samorządach i zależności od nich bibliotek publicznych, pozwoliły na widoczny postęp w przekształceniu bibliotek w Polsce⁸. Dla bibliotek naukowych najważniejsze było zniesienie cenzury politycznej i wprowadzenie automatyzacji, co spowodowało wolny dostęp do zbiorów, nowy kształt badań

⁷ *World Information Report*, ed. Y. Courrier, Paris: UNESCO, 1997; „Library Trends” 1997, s. 229–425.

⁸ *Elektroniczna przyszłość bibliotek akademickich*, red. W. Pindłowa, Kraków: Wyd. UJ, 1997; *Informacja naukowa w Polsce. Tradycja i współczesność*, ed. E. Ścibor, Olsztyn: WSP, 1998; J. Wojciechowski: *Bibliotekarstwo: kontynuacje i zmiany*, Kraków: Wyd. UJ, 1999.

naukowych, ochronę własności intelektualnej, skokowy rozwój informacji naukowej, zbliżanie się do standardów europejskich bibliotekarstwa. Dla bibliotek publicznych i szkolnych, zwłaszcza ustawy o samorządności lokalnej postawiły nowe wyzwania, rozszerzenie ofert dla czytelników na wzór zachodnich rozwiązań, jak wprowadzenie działów informacji biznesowej, specjalnych usług dla dzieci i młodzieży oraz dla osób niepełnosprawnych, rozszerzenie oferty zbiorów audiowizualnych i multimedialnych, rozwinięcie informacji środowiskowej, zwłaszcza regionalnej.

Dokumentacja sporządzana w bibliotekach wszelkiego typu i ośrodkach informacji w Polsce na nowoczesnych nośnikach zaczęła być dostępna na forum międzynarodowym, w szczególności dzięki sieciom rozległym.

Te zmiany, zainaugurowane na początku lat dziewięćdziesiątych, zostały przyspieszone w ich drugiej połowie⁹. Ominięcie progu eksperymentalnego rozwoju komputeryzacji, wykorzystanie doświadczeń krajów rozwiniętych, szansa stworzona przez Internet, pomoc finansowa USA i z Europy pozwalają na coraz bardziej partnerski wkład Polski w działalność informacyjną światowej społeczności bibliotecznej (World Library Community), zwłaszcza przez biblioteki naukowe. Biblioteki publiczne oraz biblioteki szkolne dużo wolniej dostosowują się do nowych potrzeb zarówno czytelników, jak i edukacji na poziomie podstawowym i średnim. Nie mają one niestety siły przebicia i tak wysokiego statusu społecznego, aby wygrać z innymi potrzebami w zakresie kultury, ochrony zdrowia, etc. – skupiającymi aktualnie uwagę społeczeństwa polskiego.

Zaistniałe jednak zmiany w bibliotekach polskich były na tyle silne, że spowodowały konieczność innego modelu pracowników bibliotek i ośrodków dokumentacji, w którym liczy się profesjonalizm, aktywność, kreatywność. Nowe oczekiwania i wymagania bibliotek, tempo ich przekształceń pociągnęły modernizację profesjonalnej edukacji, odejście od studiów teoretyczno-historycznych w stronę efektywności zastosowań nowych technik w praktyce. Odpowiedzialność za sprostanie przez pracowników nowym wyzwaniom spoczęła w większości na ośrodkach kształcenia akademickiego.

Ośrodki kształcenia akademickiego z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w Polsce

Kształcenie bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej w Polsce funkcjonuje w odmiennym systemie niż we Włoszech. Wiąże się to z pozostałościami centralnej polityki edukacyjnej z czasów PRL, kontrolowanej przez ministerstwo bardzo ściśle do 1980 roku, która ciągle jeszcze daje o sobie znać (np. programy minimum).

Stwierdzone w *Raporcie o stanie bibliotek polskich* (Warszawa 1974) braki w kadrze spowodowały centralne zarządzenie o zwiększeniu liczby szkół wyższych kształcących bibliotekarzy od roku akademickiego 1974/75. Dotychczasową działalność dwóch uniwersytetów (Uniwersytet Warszawski od 1954 roku i Uniwersytet Wrocławski od 1956) wspomogło wprowadzenie kierunku bibliotekoznawstwo i informacja naukowa do kolejnych kilkunastu uczelni (w tym kilku Wyższych Szkół Pedagogicznych – WSP), co w sumie dało 15 ośrodków kształcących z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Wśród uczelni, które wówczas otworzyły nowy kierunek studiów: bibliotekoznawstwo

⁹ *Libraries: Global Reach – Local Touch*, ed. K. De la Pena McCook and al., Chicago–London: ALA, 1998; *Światowa strategia bibliotekoznawstwa i informacji naukowej*, ed. M. Kocójowa, Kraków: Wyd. UJ, 1998; *Edukacja permanentna bibliotekarzy i specjalistów informacji naukowej*, ed. M. Kocójowa, Kraków: Wyd. UJ, 1999; *Edukacja bibliotekarzy 2001*, Warszawa: CUKB, 1998.

i informacja naukowa, znalazł się też Uniwersytet Jagielloński. Uczelnia ta prowadząca wykłady bibliografii od 1811 roku, została ich pozbawiona w 1867 przez cesarza Franciszka Józefa I. Po przeszło stu latach – w 1969 roku podjęto w UJ próbę prowadzenia studiów międzywydziałowych. Następnie od roku akademickiego 1974/75, zgodnie z zarządzeniem ówczesnego Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego, Nauki i Techniki, powołano równocześnie pięcioletnie studia dzienne i zaoczne bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, które są kontynuowane do dzisiaj. Dopełnione one zostały od 1981 roku studiami podyplomowymi, a następnie od 1989 doktoranckimi¹⁰. Sytuacja dla rozwoju tych studiów była w UJ od początku lepsza niż w wielu innych uczelniach, ze względu na niezależną politykę edukacyjną UJ, nawet w trudnych latach uzależnienia od ZSRR; bogate kontakty międzynarodowe uczelni i rozległą wymianę wydawnictw z USA i zachodnią Europą, pozwalające na omijanie ograniczeń wynikających z „żelaznej kurtyny” i wprowadzanie niezależnych idei.

Szybki rozwój kierunku po 1989 roku doprowadził po kilku latach do dalszego podniesienia rangi ośrodka krakowskiego, który uplasował się w czołówce uczelni polskich, prowadzących kierunek bibliotekoznawstwo i informacja naukowa UJ, czyli obok Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu Wrocławskiego. IBIN UJ stał się też znany za granicą ze względu na kontakty naukowe i uczestnictwo w międzynarodowym ruchu naukowym¹¹. Obecnie IBIN UJ wyróżnia się udziałem w profesjonalnej edukacji, inspirującej wszystkie polskie ośrodki akademickiego kształcenia (coroczne międzynarodowe i ogólnokrajowe konferencje od 1995 roku), permanentną modernizacją programów i metod nauczania, rozwinięciem współpracy zagranicznej (częste reprezentowanie Polski na konferencjach IFLA, FID, ALA, porady eksperckie i recenzowanie prac zagranicznych na stopnie naukowe). Studenci IBIN UJ zainaugurowali w Polsce dla tego kierunku uczestnictwo w nauczaniu na odległość (*distance education*), korzystając przez Internet z oferty Uniwersytetu w Buffalo w USA. W UJ wprowadzono prekursorsko w skali kraju nowe przedmioty, jak: dydaktyka informacji naukowej, edukacja biznesowa, przemiany mentalności, zarządzanie systemami informacyjnymi, archiwum w przedsiębiorstwie, i in.

Do szybkiej i zgodnej z wymogami nowoczesnego bibliotekarstwa modernizacji studiów w UJ przyczyniła się współpraca i konsultacje z bibliotekarzami, często podejmującymi specjalistyczne zajęcia dla tego kierunku studiów. Ta dobra cecha współpracy praktyków i nauczycieli akademickich dodatkowo wyróżnia w Polsce środowisko krakowskie. Zresztą niewiele miast ma do zaoferowania tak wielu znakomitych bibliotekarzy i pracowników informacji jak Kraków, co znajduje odbicie w poziomie i różnorodności

¹⁰ *Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Działalność naukowa i dydaktyczna*, oprac. M. Kocójowa i W. Pindłowa, Kraków 1992; M. Kocójowa, M. Stolzman, *Studia bibliotekoznawcze w Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1974/75–1977/78*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1980, s. 137–177; *Informacja o Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UJ* [wersja w j. pol. i ang.], [w:] *Edukacja permanentna...*, s. 214–224; M. Kocójowa, *Biblioteka i książka w komunikowaniu*, [w:] *Zarządzanie i komunikowanie. Tendencje rozwoju badań naukowych u progu XXI wieku*, Kraków: Wyd. UJ, 1999, s. 109–130; W. Pindłowa, *Informacja naukowa w komunikowaniu*, [w:] *Zarządzanie i komunikowanie. Tendencje rozwoju badań naukowych u progu XXI wieku*, Kraków: Wyd. UJ, 1999, s. 131–148.

¹¹ *Libraries in Europe's Post-Communist Countries: Their International Context*, ed. M. Kocójowa & W. Zalewski, US. Kraków: PTB Oddz. Kraków, 1995; IBIN zorganizował w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych – 6 dużych, międzynarodowych konferencji; w 2000 roku będąc współorganizatorem europejskiego 8th International Bobcatss Symposium on Library and Information Science, 24–26 January: „Intellectual Property vs. The Right to Knowledge” (około 300 uczestników).

ofert studiów w UJ. Potrzeby automatyzacji bibliotek w Polsce, realizowane z przyspieszeniem po 1989 roku, spowodowały dalsze zbliżenie środowiska. Z jednej strony nabrało szczególnej wartości wskazywanie modeli teoretycznych i rozwiązań zachodnich, znanych z literatury przedmiotu, pomagających w rozwiązywaniu zagadnień praktycznych. Z drugiej strony kumulowane doświadczenia praktyków w związku z wdrażaniem automatyzacji w bibliotekach spowodowały modernizację dydaktyki, wskazały na korzyści płynące z zastosowania nowych technik w pracy bibliotecznej, pokazały nowe aspekty pracy zawodowej, pomogły usunąć ogólną niemoc, dotąd bywało stanowiącą wygodną przykrywkę dla niekompetencji lub braku chęci do pracy. Konstrukcja programu studiów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w UJ jest dwuczłonowa, z dużą liczbą indywidualnie dobieranych godzin specjalizacji (510 godz./1 studenta, przy bazie profesjonalnej 780 godz./1 studenta), nie licząc przedmiotów ogólnych i kilku opcji do wyboru na innych kierunkach studiach. Trzeba tu dodać, że w IBIN UJ pierwszy raz dla tego kierunku w Polsce skonstruowano program specjalizacji rozliczany na punkty od 1990 roku. Indywidualizacja programu jest korzystna dla rozwoju intelektualnego studentów, stanowi regułę w studiach w Europie, ale w Polsce mogła być usankcjonowana dopiero w nowych warunkach politycznych. Ta konstrukcja programu (baza oraz specjalizacja) obecnie pozwoliła zgodnie z europejskimi zaleceniami przejść na trójstopniowe studia: bakalaureat (BA 1–3 lat), stopień magisterski (MA 2–2 1/2 lat) i studia doktoranckie (PHD 4 lata) oraz przygotowywanie systemu kredytowego rozliczeń, stanowiącego warunek *sine qua non* studiów przemiennych na różnych uniwersytetach na świecie.

Niestety nie we wszystkich ośrodkach kształcenia bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej w Polsce (obecnie 13) jest analogiczna sytuacja jak w IBIN UJ. Do największych przeszkód w modernizacji programów zaliczyć należy przerost liczby ośrodków kształcących na poziomie akademickim nad możliwościami kadrowymi, brak zaplecza odpowiednio wyposażonych bibliotek i laboratoriów, profesjonalnej kadry. Nowe warunki dla szkolnictwa i polskich bibliotek weryfikują tę politykę, coraz wyraźniej kategoryzując uczelnie. Sposób i wyniki nauczania często są uzależnione od wyposażenia laboratoriów komputerowych, dostępu do dróg zagranicznych programów (najlepsze warunki posiadają UW i UJ). Część uczelni szuka swojego miejsca, pragnąc zachować kierunek studiów, walcząc z kłopotami przede wszystkim kadrowymi. Nacisk środowiska, potrzeba profesjonalnie przygotowanej młodzieży, wyż demograficzny pozwalają jednak ciągle niestety na markowanie nowoczesnych studiów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, przez uprawianie parapolonistyki czy parahistorii. Najambitniejsze uczelnie zreformowały programy. Priorytet obecnie należy do kształcenia pracowników informacji naukowej w bibliotekach naukowych i agencjach (Warszawa, UJ Kraków), kładzie się nacisk na przygotowanie do pracy w bibliotekach publicznych (UMC Toruń, niepełnosprawni), edytorstwo klasyczne (UW, IB Wrocław), edytorstwo elektroniczne (UJ Kraków), ochrona zbiorów (UŚ). Wyższe Szkoły Pedagogiczne prowadzą programy przystosowane dla potrzeb głównie bibliotek szkolnych lub regionalnych bibliotek publicznych (Kraków, Olsztyn, Bydgoszcz).

Specjalne oferty IBIN UJ o efektach wdrożeniowych

Wynikają one ze współpracy środowiskowej, programów badawczych, ofert edukacyjnych oraz aktualnych potrzeb użytkowników bibliotek. zwłaszcza z Polski Południowej.

- Przez pięć ostatnich lat prowadzone było np. Podyplomowe Studium Informacji Naukowej, z automatyzacji bibliotek, dofinansowywane przez amerykański grant HESP. Absolwenci stworzyli kadre, która przyspieszyła w Polsce Południowej wdrażanie modernizacji bibliotek naukowych.
- IBIN UJ przyczynił się do rozwoju biznes informacji, pierwszy w Polsce wprowadzając ten przedmiot do programu studiów oraz przyczyniając się do stworzenia takiej placówki w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Krakowie.
- Poradnictwo informacyjno-komputerowe prowadzone przez pracowników IBIN UJ pozwoliło na przyspieszenie komputeryzacji w bibliotekach Krakowa i Polski Południowej.
- W programie prac magisterskich i doktorskich uwzględnia się aktualne tematy nurtujące Polaków. Wymienić tu należy ukończone i kontynuowane opracowania nad drugim obiegiem w Małopolsce (kilka prac magisterskich i zaawansowana doktorska), badania nad bibliotekami i książką na emigracji (kilka prac magisterskich), jak i badania nad bibliotekami parafialnymi i kościelnymi czy opracowanie dotyczące okresu okupacji przez nazistów i skutków dla bibliotek, jak i opracowania monograficzne poszczególnych bibliotek lub ośrodków kształcenia.
- Rozwijana jest biblioteka wirtualna z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, inicjująca tego typu prace w innych uczelniach, stanowiąca ważną pomoc metodyczną dla edukacji i badań naukowych.
- Prowadzone są badania nad czasopismami, wydawnictwami elektronicznymi i bazami danych, zresztą sukcesywnie wprowadzanymi do Internetu, jak: „Rękopisy polskie we Wilnie”, spis polskich czasopism elektronicznych, etc.¹²

IBIN UJ jest znany z wielu innych inicjatyw programowych i badawczych o charakterze prekursorskim oraz podejmowania eksperymentalnych zadań. Do takich działań należy spontanicznie podjęty program badawczy związany z kanonizacją królowej Jadwigi.

PROGRAM MAGISTERSKI POŚWIĘCONY KRÓLOWEJ JADWIDZE W IBIN UJ

Propozycja tematów prac magisterskich związanych z kultem królowej Jadwigi, zaprojektowana wspólnie z Instytutem Liturgicznym PAT w Krakowie, wzbudziła zainteresowanie moich seminarzystów, studentów kierunku bibliotekoznawstwa i informacji naukowej UJ. Luki badawcze wskazywały na celowość podjęcia badań nad XIX i XX wiekiem, m.in. nad okresem międzywojennym. W roku akademickim 1996/97 eksperymentalnie został podjęty pierwszy temat przez Macieja Gradowskiego „Królowa Jadwiga w piśmiennictwie polskim w latach 1933–1939” (ukończona w 1998 roku). Poszukiwania w materiałach źródłowych pozwoliły ujawnić różnorodność ini-

¹² Baza danych „Rękopisy polskie w zbiorach wileńskich” powstała na podstawie książki *Przewodnik po zbiorach rękopisów w Wilnie*, oprac. M. Kocójowa, Kraków: PTB, 1993, która została wyróżniona grantem KBN w 1998 roku dla wprowadzenia danych do Internetu [adres elektroniczny <http://www.miks.uj.edu.pl/wilno/>].

cjatyw społeczeństwa polskiego w staraniach o beatyfikację królowej (Jasna Góra, Kraków). W materiałach tego sympozjum Maciej Gradowski położył nacisk na oddźwięk międzynarodowy w sprawie królowej Jadwigi. Udało mu się znaleźć wiadomości z terenu Włoch, na Węgrzech i w Szwajcarii, podkreślające europejskość kultu królowej Jadwigi w okresie II Rzeczypospolitej. Te rozważania uzupełnia inny bardzo interesujący przyczynek: „Kult królowej Jadwigi na kresach wschodnich w świetle petycji o beatyfikację w okresie międzywojennym” (Renata Szczepaniak). Młoda autorka spenetrowała z sukcesem archiwa nie tylko w Krakowie, ale w Wilnie i odnalazła m.in. dokumenty dotąd uchodzące za stracone.

Rok 1997 – kanonizacji królowej na krakowskich Błoniach przez Jego Świątobliwość Jana Pawła II stanowi apogeum zainteresowania działaniami królowej. Przysporzył też na moim seminarium kolejnych autorów i autorki prac dokumentacyjnych. Co interesujące, podjęła je nie tylko młodzież ze studiów dziennych, ale i dorośli studenci zaoczeni, wykonujący różne zawody: od pielęgniarki do pracownika wydawnictwa „Znak”.

Zainteresowania skupiły się na funkcji Krakowa w rozprzestrzenianiu kultu królowej Jadwigi. Opracowania bibliograficzno-statystyczne dokumentują: „Kult św. Jadwigi Królowej w świetle katolickich wydawnictw i czasopism powojennych w Krakowie” (Beata Jasnos) i „Rok kanonizacji św. Jadwigi Królowej w świetle polskich publikacji w 1997 roku” (Inga Dziewońska-Leśniak). Europejskie znaczenie Królowej Jadwigi i jej cnoty stanowiły natchnienie prozaików i poetów co ukazano w opracowaniach: „Św. Jadwiga Królowa w prozie polskiej” (Grzegorz Galimski) oraz „Królowa Jadwiga w poezji” (Jadwiga Wielgut-Walczak, kierownik biblioteki Instytutu Informatyki UJ).

Drugi kierunek badań studentów objął ikonografię. Przegląd ilustracji w drukach z lat 1801–1918 wydatnie uzupełnia znaną powszechnie bibliografię Grajewskiego. Opracowanie „Ikonografia św. Jadwigi Królowej 1801–1918” (Danuta Rebech) stało się podstawą do przygotowania okazjonalnej wystawy, towarzyszącej Sympozjum oraz specjalnej edycji w jednym egzemplarzu albumu z ilustracjami królowej Jadwigi w drukach, dedykowanego Jego Świątobliwości. Przyczynek najnowszy dla ikonografii królowej przysporzyła krakowska młodzież specjalnej troski. Został przeprowadzony eksperyment w krakowskiej szkole specjalnej w 1999 roku na temat: „Odbiór ikonografii św. Jadwigi Królowej u młodzieży z wadami słuchu” (Halina Węgrzynowicz-Nowak). Jego wynikiem są prace plastyczne sporządzone w trakcie sesji biblioterapeutycznych.

Ciekawym eksperymentem interpretacyjnym jest próba omówienia książek z dykcjami dla Jana Pawła II, zachowanych w Bibliotece PAT w Krakowie (Monika Świerczek). W zwięzłym artykule „Idee św. Jadwigi Królowej w działalności Jana Pawła II” studentka pokusiła się o powiązanie prac badawczych ofiarowanych Papieżowi z fascynacją ideami bliskimi królowej jak: „związanie całości spraw ekonomiczno-społecznych ze sprawą światowego pokoju, zwłaszcza w Europie, jak i funkcjami mądrości, roztropności, cnót chrześcijańskich, specjalnie poświęcenia dla drugiego oraz faworyzowania edukacji jak i roli świata nauki jako klucza do przyszłości”¹³. Specjalnym akcentem dla Polonii w Rzymie był program artystyczny przygotowany przez studentów IBIN UJ (Marta Nosal, Maria Pułczyńska).

¹³ Jan Paweł II. ..., s. 42.

Po finale tych prac magisterskich i doświadczeniach z wcześniej już ukończoną pracą magisterską można spróbować wskazać zalety i trudności prowadzenia tego typu programu badawczego ze studentami UJ. Odwołać się tu można do opinii Jana Pawła II:

Nauczanie bowiem – jako specyficzna funkcja kulturotwórcza, którą akceptujemy również w ewangelizacji i duszpasterstwie – musi odwoływać się do nauki nie tylko w zakresie treści, ale także metody. Jeśli ta nauka ma profil etyczny, w takim razie podstawowym zagadnieniem merytorycznym i metodycznym zarazem jest w niej sprawa uzasadnienia norm. Uzasadnienie zapewnia im odpowiednią skalę pewności i ścisłości¹⁴.

Do stron dodatknych badań naukowych wspólnych z Instytutem Liturgicznym w PAT w Krakowie zaliczyć należy:

- interesujące i nowatorskie tematy do opracowania
- posmak prawdziwej pracy badawczej, oczekiwanej przez społeczeństwo
- poczucie studentów i opiekuna pracy magisterskiej o konkretnej użyteczności prowadzonych badań naukowych, zachęcające do wysiłku
- nobilitacja Krakowa jako ośrodka badawczego
- możliwość korzystania z zaplecza Archiwum Świętej Jadwigi Królowej w Krakowie, posiadającego oryginalne akta bądź kopie. Zwłaszcza dla studentów ważnym ułatwieniem jest zgromadzenie podstawy materiału badawczego w jednym miejscu i dogodniejszy start do badań naukowych
- konieczność prowadzenia poszukiwań uzupełniających w innych archiwach i bibliotekach rozszerza perspektywy badawcze
- konsultacje na miejscu cierplivej i mądrej opiekunki Archiwum Świętej Jadwigi Królowej w Krakowie dr Stanisławy Postawy, poświęcającej społecznie wiele własnego, wolnego czasu na przyczynienie się do doskonalenia kształtu Archiwum zachęcają studentów do intensyfikacji prac
- wykorzystanie przez studentów praktycznych umiejętności nabytych w trakcie studiów w UJ, jak tworzenie baz danych w programie MAK, w którym współpracują biblioteki kościelne w Polsce i jest tworzona bibliografia narodowa
- możliwość upowszechniania efektów pracy naukowej (publikacje, sympozja, etc.)
- rozwinięcie ambicji naukowych, wypróbowanie sprawności umysłowej studentów oraz umiejętności organizacji pracy naukowej.

Trudności związane z prowadzeniem programu badawczego poświęconego św. Jadwidze Królowej

Przy podjęciu decyzji o zaangażowaniu studentów do pracy naukowej trzeba też zdać sobie sprawę z utrudnień:

- wyższy stopień trudności prac magisterskich, które przestają być tylko akademickim ćwiczeniem „sztuką dla sztuki”, a dorastają do rangi oryginalnych prac naukowych, opartych na materiale źródłowym
- wzrost odpowiedzialności studentów za precyzję badań naukowych
- poznawanie skomplikowanej sztuki konfrontacji teorii z praktyką
- konieczność praktycznego zastosowania zdobytej wiedzy na studiach
- zdobycie umiejętności pracy zespołowej, wymiany doświadczeń i osiągnięć
- nieodzowność rozwinięcia zmysłu krytycznego i oceny materiału źródłowego

¹⁴ Tamże, s. 23.

- podjęcie dobrze rozumianej rywalizacji w badaniach naukowych
- konfrontacja umiejętności interpretacyjnych ze stanem badań naukowych, opanowanie sztuki wyjaśniania i uzupełniania dotychczasowej wiedzy.

O przewadze zalet autentycznych badań naukowych prowadzonych w programie magisterskim świadczy podjęcie aktualnie przez studentów UJ nowego tematu źródłowego, wspólnie z Instytutem Liturgii PAT w Krakowie w związku ze staraniami o kanonizację Michała Giedroycia (1425–1485), krakowianina z wyboru. Michał Giedroyc – urodzony na Litwie, wychowanek Akademii Krakowskiej, zakrystian z kościoła św. Marka w Krakowie, nikłej postury, niepełnosprawny, wielu zalet ducha i dobroci dla ludzi, słynący cudami – jest symbolem nadchodzącego XXI wieku. W wieku tym bowiem – miejmy nadzieję – właśnie zalety ducha i intelekt, a też prace na rzecz bliźniego będą promować epokę. Od wieków toczone starania o uznanie świętości Michała Giedroycia przez diecezję krakowską i wileńską – spodziewać się należy – zostaną wkrótce uwiecznione kanonizacją, tak jak stało się to w przypadku św. Jadwigi Królowej. Przyczynienie się choćby w części do zebrania materiału dokumentacyjnego jest odpowiedzialnym zadaniem dla młodzieży UJ. I w tym przypadku będzie się ona uczyć narodowej historii, więzi europejskich oraz pozna zasady nauki Kościoła chrześcijańskiego w myśl przykazań Jana Pawła II:

Katolicka nauka społeczna jest to wezwanie w znaczeniu podwójnym, bo do Królestwa Bożego, które nie jest z tego świata i równocześnie do życia coraz bardziej ludzkiego na tym świecie¹⁵.

ZAKOŃCZENIE

Królowa Jadwiga, przedkładająca dobro ogólne nad życie prywatne, wystawiona na próbę wielu cierpień, zwłaszcza związanych z macierzyństwem, może być wzorem uniwersalnych cnót, jak przystoi przyszłej Patronce Europy. Uwidocznił to precyzyjnie w 1998 roku metropolita krakowski kardynał Franciszek Macharski:

Dla każdego z nas z osobna i dla wszystkich razem spojrzenie na Jadwigę oznacza ubogacenie się. Byle tylko spojrzeć tam, dokąd patrzy ona, na moc i mądrość, piękno i prawdę, i na drogę, która rozpoczyna się w Jezusie Chrystusie, tym ukrzyżowanym, zmartwychwstałym Panu, dla jednostek, dla wspólnot, dla Europy¹⁶.

Ten punkt widzenia jest bliski studentom bibliotekoznawstwa i informacji naukowej UJ i dlatego starają się dodać źródłowe argumenty w swoich pracach magisterskich dla unaocznienia europejskiego znaczenia św. Jadwigi Królowej.

Część wyników prac magisterskich została przedstawiona przez studentów w dwóch formach: a) komunikaty – fragmenty prac magisterskich, b) wystawa zebranych materiałów ikonograficznych o św. Jadwidze Królowej.

Materiał ten został pierwszy raz przedstawiony publicznie w Rzymie w dniu 19 kwietnia 1999 oraz powtórzony w Krakowie w dniu urodzin Jego Świątobliwości, czyli 18 maja 1999 roku. Częściowo następnie materiały te weszły do czasowej ekspozycji w Archiwum Świętej Jadwigi Królowej przy ul. Kanoniczej w Krakowie (październik 1999).

¹⁵ Tamże, s. 16.

¹⁶ „Universitas” 1998, nr 23, s. 7; 1997, nr 17.

Planowana sesja przez Polskie Towarzystwo Teologiczne oraz Zgromadzenie Sióstr Świętej Jadwigi Królowej Służebnic Chrystusa Obecno w Krakowie w dniach 15–16 października 1999 roku pt. „Obecność Chrystusa w centrum życia chrześcijańskiego czyli ewangeliczny model Marii i Marty w duchowości św. Jadwigi Królowej. Symposium z okazji 600-lecia Jej śmierci” potwierdzi słuszność obranej drogi interpretacji oraz znaczenie dla badaczy dokumentacji przygotowanej przez młodzież Uniwersytetu Jagiellońskiego.